

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ
KLEBELSBERG KUNO-ÖSZTÖNDÍJ
2020

A kutató neve	
Dr. Tóth Ferenc	
A kutatás témája	
A franciaországi magyar emigráció katonai, politikai, diplomáciai és kulturális tevékenysége a 18-19. század fordulóján (1785–1815)	
A kutatás helyszíne	
ország, város	Franciaország, Párizs, Nantes, Palaiseau (Caen, Clermont)
intézmény(ek)	Archives Diplomatiques de La Courneuve, Centre des Archives Diplomatiques de Nantes, Archives Historiques de la Congrégation de la Mission, Archives de l'École Polytechnique, Bibliothèque Nationale de France, Bibliothèque Municipale de Caen, Bibliothèque Municipale de Clermont
A kutatás ideje	
2020. október 10. - december 10.	
A kutatott gyűjtemények, az átnézett iratok, dokumentumok és a találatok rövid ismertetése (tételes találati jegyzék nélkül)	
<p>A tervezett kutatásaimat a 2020 folyamán számos előre nem látható tényező – elsősorban a COVID-19 világjárvány – jelentős mértékben akadályozta, amelyek következtében a párizsi és vidéki levéltárak és könyvtárak egy része bezárt, illetve korlátozott szolgáltatásokat nyújtva tudott csak fogadni. Az akadályok ellenére a kutatásaimat rugalmasan alakítva, így is tekintélyes mennyiségű magyar vonatkozású diplomáciatörténeti, hadtörténeti és művelődéstörténeti forrást sikerült feltárnom. A korábbi franciaországi kutatásaimat folytatva igyekeztem a 18. század második felének és a 19. század első évtizedei francia-magyar kapcsolatainak eddig ismeretlen forrásait feltárni. A munkám során főleg a vizsgált időszakban keletkezett diplomáciai, katonai és egyházi jelentések magyar emigráns diplomatákra, ügynökökre és politikai személyiségekre vonatkozó információit tanulmányoztam. A francia diplomácia már a kuruc mozgalmak idején felfigyelt a magyar ügynökök fontosságára. Rákóczi-szabadságharc bukása után több magyar ágens is komoly szerepet kapott a konstantinápolyi francia nagykövetség szolgálatában. A 18. század első felének háborúi során több alkalommal is alkalmaztak titkos küldetésekre magyar ágenseket, akik a Rákóczi-szabadságharc egykori harcosaiból francia szolgálatba állt huszártisztek voltak. Az 1756-os osztrák-francia szövetség éles törést jelentett, hiszen a magyar emigráns ágensek Habsburg-ellenes tevékenységét teljességgel lehetetlenné tette. Az ösztöndíjas kutatásaim során sikerült számos a vizsgált időszakban játszott szerepükre vonatkozó új</p>	

eredménnyel gazdagítani a téma kutatásának történetét. Így sikerült feltárnom a François de Tott 1770–es években végzett közel-keleti tevékenységének kevésbé ismert forrásait. Megtaláltam például a Diplomáciai Levéltárban az 1768-1774–es orosz-török háború során végzett katonai tanácsadó szerepének újabb fontos dokumentumait, köztük eredeti térképvázlatait és egy az oszmán hadsereg helyzetére vonatkozó eddig ismeretlen értekezését. A clermont-i városi könyvtár kéziratárában pedig nagy valószínűséggel sikerült felfedeznem Tott báró eredeti, személyes tulajdonában lévő Egyiptom elfoglalására irányuló tervezetét, amelyet Napóleon húsz évvel későbbi egyiptomi expedíciója során is felhasznált. Szintén eredményesnek bizonyult a caen-i városi könyvtár kéziratárában folytatott kutatásom is, amelynek során Ógyallai Besse János, a későbbi nyelvész, polihistor és francia titkos ágens 1800–as bajorországi katonai és politikai jellegű jelentéseit tárta fel.

A kutatásaim során számos olyan hungarikum értékű forrást sikerült találnom, amelyek vizsgált korszakomat megelőző, illetve azt követő korszakra vonatkoznak. A 18. századi találatok közül szeretném megemlíteni az Archives Historiques de la Congrégation de la Mission levéltárában található Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc emigráns éveire, valamint a Rákóczi-emigrációval kapcsolatos első kutatásokra vonatkozó eddig ismeretlen forrásokat. Szintén nagy jelentőségűnek nevezhető az a felfedezés, amely révén a párizsi Bibliothèque Nationale de France Kéziratárának török nyelvről franciára fordított művei között számos értékes magyar vonatkozású kéziratot találtam. A magyarországi török háborúk oszmán krónikái mellett megtalálható itt a magyar származású Ibrahim Mütefferrika nyomdájában készült munkák jelentős részének a korabeli francia fordítása is. Az pedig egészen különleges felfedezés volt számomra, hogy a korábbi Klebelsberg-ösztöndíjas utam alkalmával feltárt források publikációinak köszönhetően sikerült eljutnom a rodostói magyar emigrációból származó Saih család levéltárába, amelyben számos érdekes levél mellett Thaly Kálmán Rodostó és a bujdosók sírjai című munkájának francia fordítását is megtaláltam.

A kutatás módszere

A kutatásaim során igyekeztem az általam használt kéziratok és nyomtatott forrásokat számítógépes, illetve digitális adatrögzítéssel lemásolni és feldolgozni. E módszer révén a feldolgozott szövegek nemcsak nyomtatásban láthatnak napvilágot, hanem digitális információhordozókon keresztül gyors és pontos szövegelemzésre is alkalmassá válhatnak. A forráselemzés során interdiszciplináris módszerrel, elsősorban történeti, nyelvi, irodalmi és kultúrtörténeti szempontok alapján vizsgáltam a különféle szövegeket. A kutatást számos módszertani és forráskutatási probléma is akadályozta. Elég csak arra a tényre utalnunk, hogy a titkos küldetések iratait rendkívül óvatosan kezelték, ezért nem is keletkezett mindenről pontos ügyirat vagy jelentés és gyakran a küldetések résztvevői maguk is igyekeztek eltüntetni a tevékenységük nyomait. Másfelől pedig a témára vonatkozó források különféle levéltárak gyűjteményeiben meglehetősen szétszórtnak találhatók meg: főleg a Francia Diplomáciai Levéltár központi gyűjteményeiben, illetve nantes-i részlegének konstantinápolyi követségi levéltárában, valamint a francia központi hadtörténeti levéltárban és még számos állami és magángyűjteményben. A COVID-19 világjárvány okozta akadályok ellenére a kutatásaimat rugalmasan alakítva, tekintélyes számú magyar vonatkozású forrást sikerült feltárnom. Mivel a világjárvány tavaszi eseményei már előrevetítették, hogy annak esetleges második hulláma következtében nehézségek merülnek majd fel, ezért igyekeztem előre dolgozni és szervezni a kutatómunkámat. Így a Párizsi Magyar Intézet támogatásával

már júliusban sikerült elkezdenem a munkámat és viszonylag jól előkészíteni a további franciaországi kutatásokat. Mivel több fontos központi francia levéltárban (elsősorban az Archives Nationales-ban és Service Historique de la Défense intézményekben), illetve az egyik vidéki levéltárban (Archives de la Chambre de Commerce de Marseille) a kutatások gyakorlatilag lehetetlenné váltak, ezért a kutatásaim arányait megváltoztatva, eddig kevésbé kutatott forráscsoportokban is sikerült eredményes feltáró munkát végezni. Ezek közül kiemelném, hogy a Bibliothèque Nationale de France a korlátlan kutatói jeggyel rendelkezők számára megnyitotta a járványidőszakban a csak helyben használható digitalizált forrásait is, amelyek igen nagy segítséget jelentettek további munkámban. Más intézményekből pedig sikerült másolatban megrendelni a legfontosabb kutatni kívánt forrásokat. Ennek köszönhetően nemcsak az eredetileg tervezett kutatásaimra koncentráltam, hanem számos olyan korábbi vagy későbbi korszakokra vonatkozó hungarikum jellegű forrást is felfedezhettem, amelyekre fontosnak tartom felhívni a figyelmet.

A kutatási eredmények hasznosítása (pl. előadás, publikáció) és az esetleges további lehetőségek

Kutatásaim eredményét több, idegen és magyar nyelvű publikációban kívánom feldolgozni. Ezek közül a legfontosabb a 18. századi franciaországi magyar emigráció történetének szentelt magyar nyelvű monográfia elkészítése. Számos új forrást találtam a magyar emigráció jelentősebb képviselőinek életével, családjával és franciaországi tevékenységével kapcsolatosan. A források feldolgozása után legfontosabb feladatomban az lesz, hogy a munkám eredményeként létrejövő nyomtatott, illetve elektronikus kiadványt mihamarabb közölhessem, amely egy hiánypótló segédanyag lenne a téma kutatásához. A kötet – amelynek már jelentős része elkészült – az MTA BTK Történettudományi Intézete gondozásában jelenik majd meg remélhetőleg 2021 folyamán. Ezen kívül több forrásszöveget önálló kiadásban is szeretném közzétenni. Korábbi ösztöndíjas kutatásaim egy immár konkrét eredménye II. Rákóczi Ferenc Vallomások című művének 18. századi francia fordításának (*Confession d'un pêcheur*) kritikai kiadásának megjelenése volt, amelyben egy tanulmánnyal és a történelmi tárgyi jelzetek elkészítésével működtem közre. A kötet a neves párizsi Honoré Champion kiadó gondozásában jelent meg 2020 decemberében.

A Klebelsberg-ösztöndíjas időszakom alatt tartottam egy négyrészes virtuális előadás-sorozatot is a neves École Pratique des Hautes Études egyetemén. Az előadások témája a 17-19. századi magyar és francia hadtörténeti kapcsolatok történetére irányult. Az általános bevezető után a vizsgált témakör két fontos személyiségének katonai gondolkodásával foglalkozó expozék következtek, majd egy átfogó prezentációval zárult az elsősorban a 17-19. századra fókuszáló előadóciklus. Az online előadásokat Martin Motte, az École Pratique des Hautes Études egyetem stratégiai tanulmányok katedráját vezető professzor felkérésére tartottam meg, amelyeket a programban résztvevő hallgatókkal és szakemberekkel folytatott vita követett. Az előadásokról szóló beszámolót lásd itt: <https://tti.abtk.hu/161-esemenyek/eloadas-vitauales/4257-toth-ferenc-virtualis-hadtorteneti-eloadasai-parizsban>). E témáról egyébként készítettünk egy Olivier Chaline professzorral közös internetes interjút is, amely hamarosan elérhető lesz a Párizsi Magyar Intézet honlapján is. Az ösztöndíjas tartózkodásom során két 2021-re tervezett tudományos rendezvényt is elkezdünk szervezni a Párizsi Magyar Intézet munkatársaival együtt. Az első egy történelmi filmbemutató lesz 2021 októberében, a második pedig egy lengyel-magyar-francia-belga konferencia lesz az emigráns nemesség történelmi és kultúrtörténeti jelentőségéről 2021. november 25-én. Párizsi tartózkodásom során rendszeresen konzultáltam a több neves professzorral (Prof.

Olivier Chaline, Prof. Lucien Bély, Prof. Martin Motte stb.) és a találkozásainknak számos konkrét eredménye született. Itt sikerült véglegesíteni az *Histoire, Economie et Société* folyóirat 2021/4. magyar tematikájú számát. A tervezett szám az év végén jelenik meg, témája pedig „Erdély története” lesz.

Az ösztöndíjjal kapcsolatos gyakorlati észrevételek (beleértve a leendő ösztöndíjasok számára hasznos tanácsokat)

A világvárvány idején az Archives Diplomatiques de la Courneuve levéltárban számos új rendszabályt vezettek be, amelyek lassították a kutatásokat. A korábbi gyakorlattól eltérően a kutatók dokumentumokat és mikrofilmeket is előre meg kellett rendelni és csak korlátozott számban nyitották meg a viszonylag tágas olvasótermet. Kutatások során a legnagyobb problémát elsősorban a mikrofilmek fárasztó olvasása és nehézkes másolása okozta. Fontos információ lehet a magyar kutatók számára, hogy indokolt esetben (pl. az olvashatóságot bizonyíthatóan akadályozó kötés miatt, illetve bizonyított forrásközlés esetében) az eredeti iratokat is viszonylag gyorsan el lehet kérni.

A Bibliothèque Nationale de France könyvtárban a járványügyi korlátozások miatt a dokumentumok egy részének a tanulmányozása csak több napos előrendeléssel volt lehetséges. A korlátozásokkal egy időben viszont számos, eddig csak belső használatra készített digitalizált másolatot is a kutatók rendelkezésére bocsátottak, amelyeket a könyvtár bezárása idején a kutatói olvasójeggyel rendelkezők számára online is elérhetővé tettek. Ez óriási segítséget és nagy kutatási szabadságot nyújtott ebben a rendkívüli időszakban.

A vidéki könyvtárak levéltárak a járvány idején szintén számos „távkeresési” szolgáltatást vezettek be. Például két intézményben is, ha volt előre lefoglalt kutatási időpontom, a közgyűjteményi kollégák lehetővé tették, hogy a kéziratok egy részét így is feldolgozhassam. A segítségükkel sikerült azonosítanunk több magyar vonatkozású dokumentumot levelet is, illetve a rendelkezésemre bocsátották a megtekinteni kívánt kézirat digitális kópiáját. Ezért feltétlenül javasolom a tervezett kutatások intézményekkel előre egyeztetett szervezését.